

COPY RIGHT

ELSEVIER
SSRN

2020 IJEMR. Personal use of this material is permitted. Permission from IJEMR must be obtained for all other uses, in any current or future media, including reprinting/republishing this material for advertising or promotional purposes, creating new collective works, for resale or redistribution to servers or lists, or reuse of any copyrighted component of this work in other works. No Reprint should be done to this paper, all copy right is authenticated to Paper Authors

IJEMR Transactions, online available on 24th Nov 2020. Link

[:http://www.ijiemr.org/downloads.php?vol=Volume-09&issue=ISSUE-12](http://www.ijiemr.org/downloads.php?vol=Volume-09&issue=ISSUE-12)

DOI: 10.48047/IJEMR/V09/I12/71

Title: КУНГАБОҚАРНИНГ БАРГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ПОЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА БИОЎЎИТНИНГ ТАЪСИРИ

Volume 09, Issue 12, Pages: 378-381

Paper Authors

Юлдашева Зулфия Камаловна, Карабаева Дилфуза Жўраевна

USE THIS BARCODE TO ACCESS YOUR ONLINE PAPER

To Secure Your Paper As Per **UGC Guidelines** We Are Providing A Electronic Bar Code

ЎЎК: 63.633.854.78

КУНГАБОҚАРНИНГ БАРГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ПОЯСИ РИВОЖЛАНИШИГА БИОЎЎИТНИНГ ТАЪСИРИ

Юлдашева Зулфия Камаловна

Тошкент давлат аграр университети, Соя ва мойли экинлар кафедраси доценти,
қишлоқ хўжалик фанлари номзоди

zkamalovna@mail.ru

Карабаева Дилфуза Жўраевна

Термиз давлат университети, Ботаника кафедраси ўқитувчиси

garaboeva76@gmail.com

Аннотация. Мақолада Тошкент вилоятининг суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида мойли кунгабоқарнинг “Дилбар” нави ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига “УЗГУМИ” биоўғитини таъсирини 5 хил меъёрда далада экиш учун уруғга ишлов бериб ва 2-4 барг чиқарганда поя ва баргларига ишлов берилиб аниқланди.

Калит сўзлар. Мойли кунгабоқар, нав, уруғ, вариантлар, препарат, биостимулятор, сарфлаш меъёри, ҳосил, саватча, ўсув даври, хўжалик пишиш, лоток.

Кириш. Мамлакатимизда кимё саноатини изчил ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги учун турли кимё маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратилаёпти. Олимларимиз томонидан маҳаллий хомашё асосида ишлаб чиқариладиган, ўсимликларнинг ўсишини тезлаштирадиган, ҳосилдорлигини, турли касалликлар ва совуққа чидамлилигини оширадиган янги турдаги ўғитлар яратилаёпти.

Республикаимиз иқлим шароитида мойли ўсимликлар (кунгабоқар, кунжут, ерёнғоқ, махсар) парваришlash ва уни етиштириш технологияси етарли даражада ўрганилмаган. Шунинг ҳисобга олиб Ўзбекистон мойли ва толали экинлар тажриба станциясида Бутунжаҳон коллекцияси асосида кунгабоқарнинг юқори мой бериш хусусиятига эга бўлган нав

намуналарини танлаш, шу асосда Ўзбекистон шароитида етиштириб, ундан юқори ҳосил олиш учун парваришlash технологиясини ишлаб чиқиш устида дастлабки илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Кўпгина олимларнинг олиб борган тажрибаларида синтетик ёки табиий келиб чиқадиган физиологик фаол моддаларнинг ўсимликдаги моддалар алмашинувида катта таъсири бўлишини исботлади, натижада бутун орган ёки унинг айрим органларининг ўсиши ва ривожланишида ўзгаришлар юз беради ва стресс омилларига қаршилик кучаяди. Ўсимликни ўсишини соловчи моддалар минерал ўғитларни алмаштира олмайди, балки уларни ўсимликларни озиклантириш тизимида тўлдиради, тупроқдан ва ўғитлардан фойдаланиш коэффициентини оширади. “УЗГУМИ” биоўғити асосан

уруғларни экишдан олдин ишланади ва кунгабоқар 3-5 барг ҳосил қилганда сепилади. Бунда ҳосилдорлик 0,22-0,31 т/га ва мой миқдори 0,3-0,5% га ошади. [1,5,7]

Тадқиқот ўтказиш шароитлари ва услублари. Дала тажрибалари Тошкент Давлат аграр университети қошидаги “Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳат маркази” ДУК тажриба хўжалигида ўтказилди. Дала тажрибалари системали оддий, 4 такрорланишли, 5 вари антликлиб жойлаштирилди. Ҳисобга олиш дала бўлинма майдони ҳар бир вариантда 24 м². Ҳисобли ўсимликлар сони 20 та. Тажрибада кунгабоқарнинг Дилбар нави уруғига “УЗГУМИ” биоўғити 0,5, 0,6, 0,7, 0,8 л/га меъёрда ишлов берилиб экилди, кейин 2-4 барг шаклланишида ва саватлар ҳосил бўлганида юқоридаги меъёрда қўлланилди. [6,2,4].

Дала тажрибаларини ўтказиш, уруғни биоўғит ва биостимулятор билан ишлаш, экиш, фенологик кузатишлар, биометрик ўлчовлар, ўсимликни парваришlash, ҳосилини аниқlash. Кунгабоқарнинг “Дилбар” навидан юқори уруғ ҳосил олиш мумкин бўлган биоўғит ва биостимуляторнинг мақбул меъёри аниқланади. Мойли кунгабоқарнинг навидан юқори мой миқдори ва уруғ ҳосили олиш мумкин бўлган ўсишни созловчи биостимулятор ва биоўғит аниқланади ва фермер хўжаликларига тавсия қилинади.

Тадқиқот натижалари. Кунгабоқар асосан битта поя ҳосил қилади ва камдан-кам шохланади. Пояси тукчалар билан қопланган бўлиб, юқори қисми саватчанинг пишиш даврида

саватча оғирлигини кўтараолмай 115-135° га эгилади.

Кунгабоқарнинг ўртапишар навларида 28-30 тагача барг ҳосил бўлади. Энг йирик барглари уруғларининг тўлишиш даврида пайдо бўлади Поясида 10-22 барг энг йирик бўлади. Мой учун экиладиган кунгабоқарнинг пояси чақиладиган кунгабоқарга нисбатан ингичкароқ бўлиб, бўйи 1,5-2,5 м ва саватчасининг диаметри 15-25 см ни ташкил этади. [7]

Мойли кунгабоқарнинг “Дилбар” навига УЗГУМИ биоўғити 2-4 барг чиқарганида ва саватча ҳосил қилиш даврининг бошида юқорида келтирилган меъёрда поя ва баргларига сувга аралаштириб сепилди. Кунгабоқарнинг ўсиб ривожланиши учун сарфланган биоўғит пояларнинг ва баргларнинг ўсишига ижобий таъсир кўрсатиши кузатилди. Олиб борилган тажрибаларда биоўғит қўлланилганда кунгабоқар поясининг баланд ва йирик бўлиб ўсиши, аксинча қўлланилмаганда паст ва нозик бўлиб ривожланиши кузатилди (1. жадвал)

УЗГУМИ биоўғити қўлланилган назорат вариантыда ўртача битта ўсимликнинг поя баландлиги 174,7 см ни ташкил қилди ва кунгабоқар пояси айлана диаметри намуна ўсимликларда ўртача 8,8 см бўлди. 0,5 литр/га меъёрда биоўғит қўлланилган иккинчи вариантда ўсимликнинг поя баландлиги 180,6 см ва айлана диаметри ўртача 11,8 см, 0,6 литр/га меъёр қўлланилган учинчи вариантда 182,6 см ва айлана диаметри ўртача 12,1 см, 0,7 литр/га меъёр қўлланилган тўртинчи вариантда 186,0 см ва айлана диаметри ўртача 12,5 см, 0,8 литр/га меъёр қўлланилган бешинчи

вариантда 190,6 см ва айлана диаметри ўртача 12,8 см ни ташкил қилди. Биоўғит меъери юқори қўлланилган бешинчи вариантда ўсимлик баланд ва йўғон бўлиб ўсиб назоратга нисбатан 15,9 см га баланд ва поя айланаси 4,0 см га йирик бўлган бўлса, иккинчи вариантга нисбатан 10,0 см га баланд ва 1,0 см га йўғон, учинчи вариантга нисбатан 8,0 см га баланд ва 0,7 см га йирик ҳамда тўртинчи вариантга нисбатан 4,6 см га баланд ва 0,3 см га йирик эканлиги аниқланди.

Кунгабоқар пояси ва барглarning шаклланиши

Вариантлар	Биоўғит ва биости мулятор сарфлаш меъери, л/га, грамм/га	Поя			Битта барг	
		узунлиги, см	айланаси, см	барг сони, дона	узунлиги, см	эни, см
УЗГУМИ биоўғити						
1	назорат	174,7	8,8	20,0	26,0	19,6
2	0,5	180,6	11,8	24,4	28,4	22,2
3	0,6	182,6	12,1	25,3	29,2	23,2
4	0,7	186,0	12,5	25,8	30,3	24,3
5	0,8	190,6	12,8	26,6	31,0	25,0

УЗГУМИ биоўғити қўлланилган тажрибада ўсимликлар баланд бўлиб ўсиши аниқланди. Бунда назорат вариантларда ўсимликларнинг бўйи 8,7 см га паст ва лекин поянинг айлана диаметри 0,5 см га йирик бўлди. Юқори натижаларга эришган вариантларда поя 6,5 см га паст ва 0,1 см га ингичкароқ эканлиги кузатилди.

Кунгабоқар барглarning ривожланишига ва йирик, майда бўлишига биоўғитнинг таъсири катта бўлиши кузатилди. Кунгабоқарда йирик

барглар асосан поясининг ўрта қисмида жойлашган бўлиб улар барча ўсимликларнинг ассимиляция юзасининг 80% ини ташкил қилади ва гуллашдан кейин ҳам ўзининг фаоллигини узоқ муддат сақлаб туради. Барглари, шунингдек гултўпламлари ҳам гуллагунча қуёш йўналиши бўйлаб кун давомида шарқдан ғарбга, ёки эрталаб шарқ тарафга йўналган бўлса, кун давомида шимолдан ғарбга қараб айланиб туради. Бу билан фотосинтез маҳсулдорлигини 10% га кучайтиради.

Кунгабоқарнинг барглар сонига биоўғитнинг таъсири сезиларли даражада бўлиши кузатилди. УЗГУМИ биоўғити қўлланилган тажрибанинг назорат вариантыда битта ўсимликда 20 дона барг шаклланиб бўлиб тажрибадаги бошқа вариантлардан барглarning сони камлиги билан фарқланди. 0,5 л/га меъёрда биоўғит қўлланилган вариантга нисбатан 4,4 донага, 0,6 л/га қўлланилган вариантга нисбатан 5,3 донага, 0,7 л/га қўлланилган вариантга нисбатан 5,8 донага ва 0,8 л/га қўлланилган вариантга нисбатан 6,6 донага кам барг ҳосил қилиши аниқланди.

УЗГУМИ биоўғити қўлланилган тажрибанинг назорат вариантыда ўртача битта ўсимликдаги баргнинг эни 19,6 см ва узунлиги 26,0 см ни ташкил қилди. 0,5 меъёр қўлланилган вариантда ўртача битта ўсимликдаги баргнинг эни 22,2 см ва узунлиги 28,4 см ни ташкил қилди. 0,6 меъёр қўлланилган вариантда баргнинг эни 23,2 см ва узунлиги 29,2 см, 0,7 меъёр қўлланилган вариантда баргнинг эни 24,3 см ва узунлиги 30,3 см, см ни, 0,8 меъёр қўлланилган вариантда баргнинг эни 25,0 см ва узунлиги 31,0 см, ни ташкил қилди.

Хулоса: УЗГУМИ биоўғити кунгабоқарнинг ўсишига ижобий таъсир

қилиб, кам миқдорда қўлланилганда ўсимликлар паст ва барглари ҳам кичикроқ хажмда бўлса, аксинча миқдорини оширганда улар йирик ва вазни ҳам оғир бўлиши кузатилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Петриченко В.Н. Влияние регуляторов роста растений и микроэлементов на урожайность подсолнечника и масличность семян / Аграр. Россия. – 2010. – №4. – С. 24– 26.
2. Пономаренко С.П. Регуляторы роста растений // – К.: 2003. – 319 с.
3. Нурматов Ш.Н., Азизов Т.Б., Турсунов Л., Анарбоев И.У., ва бошқалар //Мойли экинлардан юқори ҳосил етиштириш агротехнологияси бўйича тавсиялар. Тошкент. 2012. Туро-Иқбол нашриёти – 56–57 б
5. Мельников Н.Н. Пестициды и регуляторы роста растений / М.: Химия, 1995.
6. Халиков Б.М., Абдуалимов Ш ва бошқалар “УЗГУМИ” биоўғитидан фойдаланиш бўйича деҳқон ва фермер хўжаликларига тавсиялар. Тошкент, 2013, 4 б.
7. Yuldasheva Z. K., Karabaeva D. J The effect of a biostimulator on the growth, development and yield of oily sunflower /“International Journal on Integrated Education” 2020. 157-160
- 8, Yuldasheva Z. K., Karabaeva D. J. Effect of biostimulator on the vegetation period of oily sunflower / «International journal for innovative engineering and management research» 2020. 122-125.